

omnino qualitates, tamen eadem non est substantia nec idem numero subjectum.

64. *Nescimus an revera existant duo perfectè similia; quippe qui nec omnia et singula mundi entia novimus, nec an quædam fortè similes omnes ac simili gradu qualitates habeant, possumus intueri.*

ARTICULUS IV

De notione distinctionis ejusque variis speciebus.

65. Identitati adversatur *distinctio*; distincta porrò nominantur *quorum unum non est aliud*.

Distinctionis triplex est genus, scilicet *realis*, *logica* et *virtualis*. Enimvero vel distinctio existit in rebus ipsis, independenter a consideratione intellectûs, vel in intellectu duntaxat, vel partim in rebus, partim in intellectu: 1^a *realis*, 2^a *logica*, 3^a *virtualis* appellatur.

1° *Distinctio realis*, in universum inspecta, *existit inter res plures quarum una non est alia, quanquam non exigat eas esse separatas, vel separabiles*.

Hæc verò vel est *substantialis*, vel *accidentalis*, vel *modalis*; prima existit inter duas substantias, v. g., inter arborem et lapidem; vel inter duo principia unius substantiæ completæ; v. g., inter animam et corpus.

Secunda existit inter substantiam et aliquod ex illius accidentibus, v. g., inter Petrum et ejus scientiam, vel inter ipsa ejus accidentia, v. g., inter scientiam et virtutem Petri.

Tertia viget inter *rem* et *modum* ejus; v. g., inter motum et ejus celeritatem.

Prima dicitur *realis major*, tertia autem, ut secunda, vocatur *realis minor*.

2° *Distinctio logica* vocatur etiam *rationis ratiocinantis*, quia *alibi non est nisi in intellectu ratiocinantis*; talis distinctio existit inter hominem et animal rationale. Quare objec-

tum unum idemque reipsa exhibet, sub duplici tamen ideâ, alterâ quidem confusâ, alterâ verò magis distinctâ.

3° *Distinctio virtualis* ea est *quæ repræsentat rem aliquam unam actu, at multiplicem potentiâ*; v. g., anima humana una est actu, sed tamen triplici animæ æquivalet, nempe rationali, sensitivæ et vegetativæ. — *Distinctio ista* vocatur quoque *rationis ratiocinatæ*, quia ratio fundamentum ejus invenit in re ipsâ circa quam ratiocinatur. — Nihilominus propiùs ad logicam, quàm ad realem distinctionem accedit.

CAPUT II

DE VERO ET FALSO

Quum falsitas opponatur veritati ac per eam a nobis dignoscatur, de veritate et falsitate agendum est.

ARTICULUS I

De veritate (1).

66. *Status quæstionis*. Jam in Logicâ (n. 17, 18), de veritatis notione variisque speciebus disputavimus; sed tum præcipuè diximus de veritate, quatenus in *subjecto* cognoscenti invenitur, scilicet de veritate *cognitionis*, et secundiò tantùm de veritate, quatenus rebus ipsis inest, scilicet de veritate *objectivè* inspectâ, quæ *metaphysica*, *ontologica*, vel etiam *transcendentalis* appellatur.

Porrò Ontologiæ est de veritate transcendentali sermonem habere, quia sub eo respectu proprietas est omnis entis. Hoc autem ut accuratè præstetur, inquirenda sunt tria: 1° ejus fundamentum; 2° essentia, et 3° immutabilitas.

(1) Cf. S. Th., 1^a, q. 16; *Qq. disp. de Verit.*, q. 1, a. 1, q. XXI, a. 1.

§ I. — De veritatis transcendentalis fundamento.

67. **Assertio** : *Veritatis transcendentalis fundamentum est ipsa rerum entitas.*

Probatur quia in tantum aliquid est verum, in quantum est cognoscibile; quippe verum ordinem dicit ad cognitionem. Porro, ut ait S. Thomas, « unumquodque in quantum habet de esse, in tantum est cognoscibile. » (1^a, q. 16. a. 3, c. et ad 1). Ergo entitas rerum est *ratio ipsa veritatis earum*, ac proinde, ut ait D. Thomas « verum *convertitur cum ente secundum substantiam* ». Quo sensu D. Augustinus : « *Verum est id quod est.* » (*Soliloq.*, c. 2, n. 8).

68. **Corollarium**. Hinc sequitur omne ens esse verum; siquid omne ens, eo ipso quod est aliquid, est etiam *intelligibile*.

§ II. — De veritatis transcendentalis essentiâ.

69. **Assertio 1^a** : *Essentia veri transcendentalis consistit in entitate rerum, non absolutè sumptâ, sed ad intellectum relatâ.*

Probatur contra Wolfium. 1° Si veritas in ipsâ rerum entitate sita est, nihil jam addit enti; si autem nihil addit enti, vocabulum veritas proprio sensu caret, quippe nihil significat quod non sit jam significatum vocabulo *ens*. Sed omnes homines vocabulo *veritas* quid *proprium et positivum* designare intendunt.

2° Et verò, ens in seipso inspectum nihil dicit nisi ens. Ergo *formaliter* veri non obtinet nisi ex ordine quem habet ad aliud cui veritas insit *primariò*. Sed, ut clariùs declarabitur in thesi sequenti, illud aliud cui veritas *primariò* et *formaliter* inest, ipse est intellectus. Nam veritas *proprie* significat *intelligibilitatem*. Porro *intelligibilitas*, ut ex terminis patet, est ordo rei ad intellectum *intelligentem*.

70. **Assertio 2^a** : *Res sunt veræ primariò et per se ex ordine suo ad intellectum Dei, secundariò et per accidens ex ordine suo ad intellectum hominis.*

PROB. 1ª PARS. Ex probatis, res dicuntur veræ *formaliter* ex ordine suo ad intellectum. Ergo *primariò* et per se dicendæ sunt veræ ex ordine suo ad intellectum a quo pendent secundum suum *esse*, et ad quem non possunt non æquari. Porro intellectus ille non est nisi intellectus Dei, qui continet ideas *archetypas* omnium rerum antequam sint, quique illas producit juxta suarum idearum exemplaria.

PROB. 2ª PARS. Res per accidens ac *secundariò* veræ dicendæ sunt ex ordine suo ad intellectum ad quem *secundariò* et per accidens referri et æquari possunt. Atqui res creatæ ad intellectum humanum relationem hanc *secundariam* et *accidentalem* habere queunt et habent *reipsa*. Nam licet a nobis haud pendeant secundum suum esse, retineantque suam *veritatem* si eas ignoremus, tamen ab intellectu nostro possunt cognosci, et sic ab eo *rationem veri* recipere.

Nec *obstat* quod intellectus noster *mensuratur* a rebus, ac dicitur *veritatem* assequi, quatenus iis sese conformat. Enimvero *mensuratur* a rerum *entitate*, sed ipsa rerum entitas dicitur *formaliter*, quanquam *secundariò* vera, quatenus ad intellectum nostrum comparatur (1).

71. **Corollarium 1um**. Hinc sequitur quo sensu veritas dici possit *una*, aut *multiplex*. — Una est in *fonte* suo, scilicet in intellectu Dei, qui intellectibus a se creatis participationem aliquam sui luminis indidit, unde intelligere possent, et

(1) Præclare Doctor Angelicus : « Res intellecta, ad intellectum potest « habere ordinem vel *per se*, vel *per accidens*. Per se quidem habet ordinem ad intellectum a quo dependet secundum suum *esse*. Per accidens « autem ad intellectum a quo cognoscibilis est; sicut domus comparatur « ad intellectum artificis per se, per accidens autem ad intellectum a quo « non dependet. — Judicium autem de re non sumitur secundum id quod « inest ei per accidens, sed secundum quod inest ei per se. Unde unaquæ- « que res dicitur vera *absolutè* secundum ordinem ad intellectum a quo « dependet. Et inde est quod res *artificiales* dicuntur veræ per ordinem « ad intellectum nostrum. Dicitur enim domus vera, quæ assequitur si- « militudinem formæ quæ est in mente artificis; et dicitur oratio vera, in « quantum est signum intellectus veri. — Et similiter res *naturales* di- « cuntur veræ, secundum quod assequuntur similitudinem specierum quæ « sunt in mente divinâ. Dicitur enim verus lapis, qui assequitur propriam « lapidis naturam, secundum præconceptionem intellectus divini. » (1^a, q. 16, a. 1, c).

rebus naturalibus entitatem largitus est, unde possent intelligi. — Est etiam una, in eo sensu quòd veritati veritas adversari nequit; ac proinde diversæ veritates quæ in diversis scientiis traduntur, nunquam in collisionem venire possunt.

At *multiplex* est veritas, prout seu intellectibus, seu rebus diversis inest, quia varii hominum intellectus propriam vim habent et varias veritates cognoscunt. — Item tot sunt veritates in rebus creatis, quot sunt ipsæ res creatæ. — Itaque ab unâ veritate divinâ plures *oriuntur* veritates. (Cf. S. Th., 1^a, q. 16, a. 6, c).

72. Corollarium 2um. *Veritas est primariò in intellectu, secundariò in rebus.*

Vel enim res comparantur ad intellectum divinum, vel ad intellectum humanum. *Si prius*, veræ dicuntur quatenus respondent ideis divinis, a quibus pendent secundum suum esse; *si posterius*, veræ dicuntur quatenus sunt cognoscibiles ab intellectu hominis. Sed cognitio fit quatenus cognitum est in cognoscente, juxta suam similitudinem. Ergo ratio veri derivatur ab intellectu ad rem intellectam, ut ipsa dicatur vera quatenus intelligibilitate pollet, unde ad intellectum referatur.

§ III. — De immutabilitate veritatis (1).

73. Errores. Hegelii opinio fuit res non esse, sed fieri, veritatem absolutam non esse, sed fieri; hinc famosa theoria *τὸν fieri*, quæ hodie pluribus scriptoribus gallis vehementer arripit. Alii enim cum Heraclito putant mundanas res in perpetuo esse fluxu ac priùs elabi quàm apprehendi possint. — Alii autem asserunt omnia pendere ab humano intellectu, ipsumque ita in dies progredi, ut postea rejiciat quæcumque olim tenuit; unde nihil absolutè affirmandum sentiunt; ita Lherminier, Schérer, Renan (2) cæterique.

(1) Cf. *Le Kantisme et le Positivisme*, c. iv et x.

(2) « Le grand progrès de la critique a été de substituer la catégorie du *devenir* à la catégorie de *l'être*, le mouvement à l'immobilité. Autrefois tout était considéré comme *étant*, on parlait de philosophie, de

74. Assertio : *Falsus est fluxus continuus ac progressus indefinitus.*

1° *Falso nititur fundamento et adversatur experientiæ.*

Enimverò ex probatis (n. 35), essentiæ sunt absolutè immutabiles; et ipsa testis est experientia entium naturas, species et genera non variari mutatione phænomenorum vel individuarum rerum, sed absolutà gaudere immutabilitate.

Intellectus humanus ipse suam essentiam habet fixam et immotam, suasque necessarias leges. Quarè, licèt variationi subjaceat quoad multa, sive quòd postea discat quæ hodie nescit, sive quòd pristinos corrigat errores, tamen experientiâ constat hominum diversorum opiniones in multis concordare : v. g. omnibus omnium temporum et locorum hominibus multas communes sententias inesse de Deo, de mundo, de homine et illius officiis.

Demum, *progreditur* quidem humanum genus, quatenus posteri majorum inventis utentes, nova quoque adveniunt; at homines, utpote liberi, libertate suâ possunt abuti. Ex quo, historiâ teste, videre est eos modò ad perfectiora progredi, modò regredi ad pejora; atque ita commentitiam omnino esse progressus *continui* et *necessarii* legem.

2° *Inducit ruinam certitudinis et moralitatis.*

Ibi enim non est certitudo, ubi non abest omnis errandi metus. Porrò, positâ *continui* et *necessarii* progressus theoriâ, nunquam abest metus omnis errandi. Si enim certitudo tua meæ certitudini opponi potest; si opiniones nostræ veterum opinionibus adversantur; si opiniones hodiernas cras aboleri oportet, ita ut nihil sit fixum absolutumve, nulli jam rei omnino adhærere potest mens nostra, sed in universali dubio sese debet continere.

Corruit etiam ipsa *moralitas*, cùm bonum sequatur veri sortem, nihilque, docentibus progressus infiniti professoribus, sit in se bonum, sed tantùm *relativè*, pro tali homine, tempore et loco.

« droit, de politique, d'art, de poésie d'une manière absolue; maintenant « tout est considéré comme en voie de se faire. » (*Averroës et l'averroïsme*, préf., p. vi et vii, 2e édit.)

3° *Progressum ipsum impossibilem facit.*

Ibi impossibilis est progressus, ubi omnia, vel ipsa rerum fundamenta motu laborant, imò indesinenter perturbantur. Porrò hoc ipsum inducit adversariorum sententia.

Confirmatur, quia progressus non est nisi *lenta et quieta unius ejusdemque rei per ordinatas vices amplificatio*. Quemadmodum igitur idem est vir qui fuit adolescens et puer, eadem natura atque persona, etsi melior status et habitus; sic oportet veritates aliquas ac sententias firmas esse prorsus et immotas, ut ratio iis innixa, ad alias proficiendo et discurrando valeat assurgere.

ARTICULUS II

De falsitate.

75. *Prænotanda*. Falsitas veritati opponitur, ac proinde sicut veritas *æqualitatem* quamdam inter intellectum et rem importat, ita falsitas *inæqualitatem*. — Item, quemadmodum in intellectu propriè veritas invenitur, in intellectu etiam falsitas inveniatur oportet. Res enim in seipsis falsæ dici haud queunt, quum, ex probatis, veritas cum ente convertatur, et omne ens, in quantum est ens, sit etiam intelligibile seu verum.

Quocirca restat ut inquiramus an res formaliter falsæ esse possint, prout ad intellectum referuntur.

76. PROP. 1^a: *Nulla res est falsa relativè ad intellectum Dei.*

Vel enim agitur de rebus naturalibus, vel de rebus quæ a causis secundis producuntur. Porrò nec priores, nec posteriores falsæ sunt respectu intellectûs Dei. — *Non priores*; nam comparantur ad Deum sicut ad sapientissimum potentissimumque artificem, qui eas intellectûs sui simillimas condidit. — *Nec posteriores*, quia nulla causarum secundarum operatio Deum latere potest. — Nisi fortè, ut ait S. Thomas, eas hominis operationes dicamus falsas respectu Dei, quæ a *regulâ* suâ deficient. Nam agentibus voluntariis liberum est « sub-

« ducere se ab ordinatione divini intellectûs, in quo malum « *culpæ* consistit; secundum quòd ipsa *peccata falsitates* et « *mendacia* dicuntur in Scripturis, secundum illud Psal. iv, « 3: *ut quid diligitis vanitatem et quæritis mendacium?* » (1^a, q. 17, a. 1, c).

77. PROP. 2^a: *Nulla res per se, sed per accidens tantum falsa dici potest relativè ad intellectum nostrum.*

PROB. 1ª PARS ex eò quòd quidquid est, intelligibilitate etiam fruatur, ac proinde ex naturâ suâ habet cur sinceram sui notionem in intellectu nostro generare queat.

PROB. 2ª PARS hunc in modum a D. Thomâ: « Sic dicitur « res esse falsa, quæ *nata* est facere de se opinionem falsam. « Et quia *innatum* est nobis per ea quæ exterius *apparent* de « rebus judicare; ideo ea quæ in exterioribus accidentibus « habent similitudinem aliarum rerum dicuntur esse falsa « secundum illas res, sicut stannum est falsum argentum. « Et Philosophus dicit quòd falsa dicuntur quæcumque nata « sunt apparere aut *qualia* non sunt, aut *quæ* non sunt. » (1^a, q. 17, a. 1, c).

CAPUT III

DE BONO ET MALO

Ut vero falsum, ita bono malum opponitur; unde sigillatim de bono et malo dicamus necesse est.

ARTICULUS I

De bono (1).

Dicere præstat 1° de illius naturâ; 2° de illius subjecto; 3° de illius speciebus.

(1) Cf. S. Th., 1^a, q. 5 et q. 16, a. 1; *Cont. Gent.*, I, c. 37.